

HET LAB OF HET EUREKAMOMENT?

Eric le Gras

Elektrisch rijden, de gloeilamp, de grondslagen van de kansrekening, wifi en de compact disk. Allemaal zijn het Nederlandse vindingen. Maar hoe gaan we om met dat rijke wetenschappelijke verleden? Ernst Homburg zet zich in voor het behoud van chemisch erfgoed.

Homburg is voorzitter van de commissie Nationaal Chemisch Erfgoed (NCE) van de Koninklijke Nederlandse Chemische Vereniging (KNCV), chemicus en emeritus-hoogleraar Geschiedenis van Wetenschap en Techniek in Maastricht. De NCE-commissie zet zich onder andere in voor het behoud van chemisch erfgoed en markeert plaatsen waar die wetenschap successen boekte met een plaquette.

Onlangs gebeurde dat in eetcafé Het Concert-huis, midden in het uitgaansgebied van Groningen. Een onverwachte plaats voor een wetenschappelijke doorbraak, ware het niet dat scheikundige Sibrandus Stratingh daar al in 1835 het eerste elektrische voertuig liet rijden en ver voor Edison ook een gloeilamp liet branden. Inderdaad een plek om te markeren. De plaquette hangt niet op de plek waar Stratingh zijn onderzoek deed. Zijn laboratorium achter zijn woonhuis aan de Ossenmarkt is al lang geleden gesloopt. Homburg: 'Op de bovenverdieping van het Concerthuis is wel een zaal bewaard gebleven waar Stratingh zijn vindingen demonstreerde. Daarom is de plaquette toch opgehangen aan de muur van dat gebouw.'

Veel verloren gegaan

Het laboratorium van Stratingh is niet het enige chemische erfgoed dat verloren is gegaan. Het oudste universitaire chemische laboratorium van Nederland dateert van 1669 en stond in Leiden. Van dat lab resteert alleen een muur waarvan niet zeker is of die wel bij het lab hoorde. Homburg: 'Dat is te weinig voor een plaquette en we hebben daarom besloten om die te hangen op het woonhuis van de arts en scheikundige Herman Boerhaave, mede omdat zijn voorganger Sylvius daar ook woonde en beiden er een lab hadden.' Nog ouder zijn de alchemisten, die tijdens hun zoektocht naar manieren om goud te maken uit minder edele metalen de grondslag legden voor de chemie. Van hun werkplaatsen zijn voor zover bekend alleen sporen gevonden in de Borg van Fraam bij Huizinge. Homburg:

'In Duitsland zijn veel meer werkplaatsen bewaard gebleven. Duitsland heeft hoe dan ook veel interessant chemisch erfgoed.' Je kunt je zelfs afvragen of een laboratorium de juiste plek is voor een markering. Daar wordt het harde werk gedaan, maar het 'eurekamoment', het moment waarop een onderzoeker iets nieuws bedenkt, vindt vaak plaats als de hersens tijd krijgen om te ontspannen. Homburg: 'Van Nobelprijswinnaar Van 't Hoff, grondlegger van de stereochemie, weten we dat hij dat moment in een park in Utrecht beleefde. Maar een park kun je moeilijk markeren, het vinden van de juiste plek blijft een worsteling.'

Het karretje van Stratingh.
Foto: Universiteitsmuseum Groningen

Philips, Shell en DSM

En dan zijn er de onderzoeksinstituten van bedrijven, zoals het NatLab van Philips, de laboratoria van Shell in Amsterdam en de voormalige Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, tegenwoordig DSM, in Delft. Dat laatste gebouwencomplex kreeg een

Ernst Homburg Foto: Tjeu de Heus

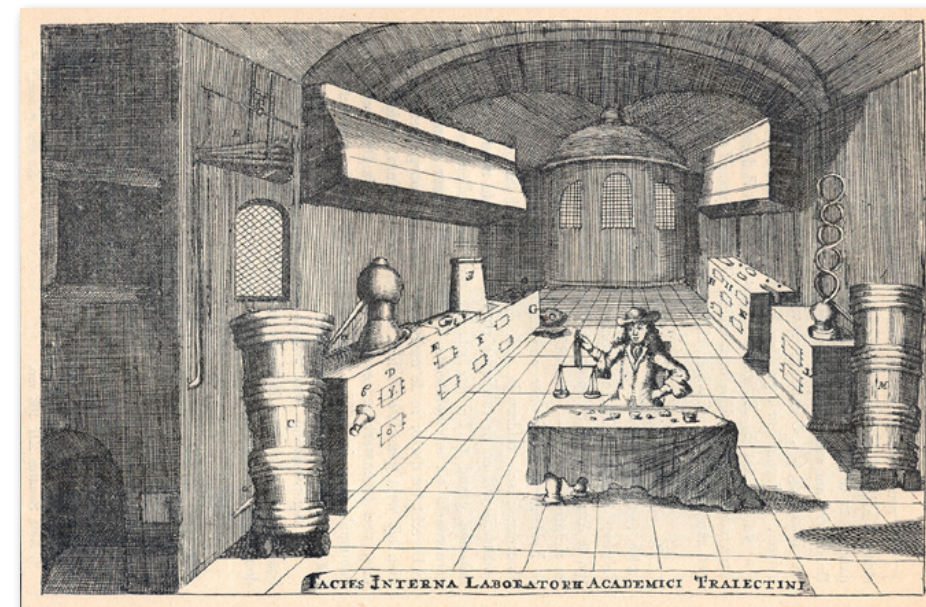
Ter gelegenheid van de plaatsing van een plaquette in Groningen.

plaquette op een zichtbare plek aan de openbare weg. Homburg: 'Op het terrein van DSM staan twee prachtige laboratoria, maar die zijn niet toegankelijk voor het publiek en daarom aarzelen we een van die twee te kiezen. Philips heeft het oude NatLab afgestoten en dat terrein is nu voor iedereen toegankelijk. Dat maakt het makkelijker.' Bij bedrijven spelen vaak economische argumenten als het gaat om het bewaren van erfgoed en niet ieder bedrijf heeft daar oog voor. Homburg zag het tijdens een excursie: 'Een lab van DSM in Geleen, ooit bekend als De Staatsmijnen, is prachtig, maar het is verwaarloosd en er is veel vertimmerd. Ronduit jammer,

moet ik zeggen.' Er was daarover contact met het bedrijf, maar tot nu toe is er weinig veranderd.

Wifi

Geen chemisch maar wel wetenschappelijk erfgoed, was het bedrijfsgebouw in Nieuwegein waar wifi is bedacht. Een vinding die de wereld veranderde, maar werd gedaan in een gebouw dat inmiddels is afgebroken. In de voormalige buskruitfabriek in Muiden zijn geen wereldschokkende vindingen gedaan, maar er vonden wel ontploffingen plaats die eraan herinneren dat chemie niet zonder risico's is. Medisch erfgoed als de kunstnier of de pil is ook een markering waard.

Het in 1696 ingerichte Utrechtse universiteitslaboratorium van professor Johan Conrad Barchusen.
Bron: Jaannis Conradi Barchusen, Pyrosophia, Leiden 1698

Plaquette Leiden, woonhuis en laboratorium Sylvius en Boerhaave.
Foto's: KNCV

Het is dan ook moeilijk kiezen, zegt Homburg, maar het is in ieder geval van belang om plekken te markeren en zo mogelijk te bewaren uit de drie wetenschappelijke bloeiperiodes van ons land: 'Dat waren de Gouden eeuw, de Tweede Gouden Eeuw van de wetenschap van 1863 tot 1914 en ook na de Tweede Wereldoorlog behoorde Nederland tot de wetenschappelijke wereldtop. En, om in de toekomst te kijken: kun je het laboratorium van Nobelprijswinnaar Ben Feringa, bekend van de nanotechnologie, niet alvast markeren?' Daarnaast moet je gewoon praktisch denken bij het bewaren van chemisch erfgoed: 'We hebben ook gekozen voor het Concerthuis in Groningen, omdat we het onthullen van een plaquette combineren met een vergadering van de KNCV. Het voormalige woonhuis van Stratingh is particulier bezit en daar ging dat niet.'

Scan de QR-code voor meer informatie over chemisch erfgoed.

